

Dos clàssics de la literatura catalana de les Illes: Miquel Costa i Llobera / Joan Alcover

GABRIEL BARCELÓ BOVER

Enguany es compleix el sesquicentenari del naixement d'aquests dos poetes illencs, els millors exponents de l'aportació de les Illes a la literatura catalana de la Renaixença ençà.

No són poques les coincidències entre aquests dos escriptors, de les quals destaquen l'any del naixement (1854), els estudis de secundària a l'Institut Balear, el mateix mestratge poètic exercit per Josep-Lluís Pons i

Gallarza, i Marian Aguiló (els nostres «patriarques: de la Renaixença»); l'etapa d'encisament per la llengua castellana, a la qual dedicaren el millor de la seva joventut; la crisi existencial en què es retroben a si mateixos; la passió per la seva terra i els seus valors; els estudis superiors de dret...

Malgrat aquestes sincronies, no manquen un grapat de caires en què divergeixen. Els veurem tot seguit.

Mn. Miquel Costa i Llobera, el líric del paisatge mallorquí

Nascut a la vila de Pollença el 10 de març de 1854, enmig del bell paisatge de turons i valls sempre verds i exuberants, amb balconada a la tranquil·la mar de la badia del mateix nom i fill d'una família de rics terratinents, propietària, entre altres pertinences, de la possessió de Formentor, Costa i Llobera es crià, juntament amb el seu germà Martí, sota la tutela de seu pare. Estudià les primeres lletres, i també llatí, al seu poble, amb en Macià, el cirurgià-barber, i més endavant cursà el batxillerat, com ja hem apuntat, a l'Institut de Palma, on féu amics entranyables entre els seus condeixebles: Joan Alcover, Joan Rosselló de Son Fortesa, Antoni Maura... Alguns d'aquests esdevindran destacats autors de la literatura illenca. Més endavant cursà estudis de dret, que son pare li havia imposat però que mai no arribaren a quallar. Ell volia ser poeta i prou; però aquesta «professió» no figurava, ni figura encara ara, entre les ofertes universitàries. Per això Barcelona, on començà aquests estudis, li regalà l'amistat d'Antoni Rubió i Lluch, Ramon Picó, Jacint Verdaguer, Jaume Collell i el mestratge de Marian Aguiló; Madrid, on els abandonà, li donà l'esbarjo per museus, teatres, concerts... i la seva obra mestra: «Lo pi de Formentor». El fracàs escolar no es féu esperar. Retornat a Mallorca, el jove Costa es dedicà, amb el seu pare, a fer excavacions arqueològiques per can Xanet, que aleshores es mostrava ric en troballes, i a escriure versos, que era la seva passió. A vint-i-un anys ja era un poeta amb prestigi. La publicació de l'obra *Poesies*, on figura el seu poema de joventut, «Lo pi de Formentor», havia assolit l'excel·lència que temps a venir se-

Miquel Costa i Llobera, d'una pintura de Cerdà

ria traduïda a totes les llengües cultes. A vint-i-nou anys patí una crisi religiosa, quan ja havia conegut els primers triomfs com a bon poeta. El seu poema «Defalliment» la fa ben palesa:

Com la llarga acompanyada
d'un mort, que passa endolada,
\ tot callant,
així mes hores perdudes,
també endolades i mudes,
\ van passant. [...]

Al cap de dos anys emprengué a Roma la carrera sacerdotal i es doctorà en teologia. L'estada a la Ciutat Eterna congruï definitivament la seva personalitat d'home i de poeta. En 1890 retornà a Mallorca amb l'esperit madur i estigué, aparentment, en pau. Seria un sacerdot-canonge modèlic la resta dels seus dies. El record d'Itàlia roman en *Líricas*.

Les constants essencials de la seva obra es poden resumir en un sentiment

religiós i del paisatge. La seva religiositat és de sentit còsmic: la infinita bellesa de Déu reflectida en la bellesa de les coses creades; el seu paisatge, l'expressió externa de la natura, testimoni vivent de la divinitat. El classicisme de Costa i Llobera assoleix l'expressió definitiva en *Horacianes*, el seu millor llibre, on intenta una aproximació a la poesia hebraica. És el batec emocional de la bellesa de la paraula. En aquest sentit el seu gran amic i confident Antoni Rubió i Lluch pogué afirmar encertadament que el nostre poeta era un clàssic del romanticisme i un romàntic del classicisme. A la línia romàntica pertanyen els dos primers llibres *Poesies*, de 1885, i *De l'agre de la terra*, publicat l'any 1897. El romanticisme, que presideix el primer, és ple de seny, de perfecció formal, de gran intensitat lírica i escassa pompa exterior, com observa el crític Josep M. Llompart. El seu classicisme, que arrel·la mentre cursava la carrera sacerdotal a Roma, presideix el seu únic llibre en castellà, *Líricas*, i el seu extens poema «La deixa del geni grec», amb fragments d'autèntica bellesa, que va merèixer els honors de ser dut a l'òpera per Antoni Massana amb el títol de *Nuredduna*.

El balanç final de la seva obra és més aviat breu —no tota del mateix valor— i en alguns aspectes monòton; però un grapat de poemes insignes li asseguruen un lloc d'honor entre els millors poetes catalans de tots els temps. No debades havia assolit el mestratge en Gai Saber en 1902, a Sant Martí del Canigó.

Morí el 16 d'octubre de 1922, mentre predicava al convent de les teresianes de Palma, amb l'església plena de gom a gom. La seva vida interior, teixida d'entusiasme i depressions, sublimada per una alta consciència del deure

i de la vocació, és un secret —en paraules de Llompart de la Penya— que a penes podem penetrar. La seva poesia és reservada i elegant, com la seva vida, i bella com la seva mort.

Altres aspectes importants del poeta pollencí són el de traductor, teoritzador i conferenciant sobre la forma poètica. Una frase perdurable de Costa i Llobera que ha arrelat fort entre els lluitadors pel recobriment de la nostra identitat és «siau qui sou»; paraules, aquestes, encara ben vi-gents, malauradament.

Joan Alcover i Maspons, el poeta devastat

Joan Alcover fou en la seva joventut, com Costa i Llobera, un home de vida fàcil, poeta enginyós i més aviat mediocre en llengua castellana, a qui la dissort va transformar en un viu model d'humanitat i en un dels poetes més excelso de la literatura catalana.

Havia nascut a Ciutat de Palma el 4 de maig de 1854 i morí també allí el 26 de febrer de 1926. Igual com Costa i Llobera estudià dret a Barcelona. A diferència d'aquest, però, s'hi llicencià i féu d'aquesta matèria la seva professió per a tota la vida, primer com a advocat; després, per oposició, relator de l'Audiència; més endavant féu de secretari de la Sala de l'Audiència Provincial i culminà la carrera funcionària de magistrat de la mateixa Audiència.

Es casà amb Rosa Pujol, de Barcelona, en 1881, de qui s'havia enamorat d'estudiant. Tingueren dos fills i una filla (Pere, Teresa i Gaietà), i la muller morí sis anys després del matrimoni. Al cap de quatre anys en Joan contragué segones núpcies amb Maria de Haro, d'Alaró. D'aquest segon matrimoni en nasqueren dos fills: la Maria i en Pau. Només aquest darrer el va sobreviure, puix que en 1901 morí la seva filla Teresa de tuberculosi, en 1905 en Pere, en 1919 i en una mateixa nit, la Maria i en Gaietà, a Mallorca i a Barcelona, respectivament. Aquesta desfeta de la llar incidí en l'activitat poètica i en l'adopció de l'elegia, que dóna sentit personal a la seva activitat creativa. A quaranta-set anys es trobà amb la vida esqueixada: havia de començar de bell nou. Quedava enrere l'autor banal de *Poesías*, a l'estil de Bécquer, Núñez de Arce i sobretot Campoamor, a qui imità i, en alguns aspectes, fins i tot superà. Amb el dolor arribà la conversió definitiva a la nostra llengua, l'única en què

havia plorat els seus morts. «El català és entre nosaltres —dirà— l'única expressió possible de l'escriptor artista». La desgràcia familiar es fa palesa en el sonet «Desolació». Vegem-lo.

Jo só l'esqueix d'un arbre, esponerós ahir,
que als segadors feia ombra a l'hora de la sesta;
mes branques una a una va rompre la tempesta,
i el llamp, fins a la terra, ma soca migpartí.

Brots de migrades fulles coronen el bocí
obert i sens entranyes que de ma soca resta,
cremar he vist ma llenya; com fumerol de festa,
al cel he vist anar-se'n la millor part de mi.

I l'amargor de viure xucla ma arrel esclava,
i sent brostar les fulles, i sent pujar la saba,
i m'aida a esperar l'hora de caure, un sol conhort:
cada ferida mostra la pèrdua d'una branca;
sens jo, res parlaria de la meitat que em manca;
jo visc sols per a plànyer lo que de mi s'és mort.

Joan Alcover

Tornem als paral·lismes entre Costa i Llobera i Alcover. Si el primer té la nota de la reserva, com a poeta i com a home, Alcover, per contra, fa una donació incondicional. Per a ell els valors humans són per damunt dels estètics: es dóna tot sencer, amb valentia. En el fons de la poesia d'Alcover roman, explícit o implícit, un motiu constant: l'evocació dels seus morts: el sentiment de la paternitat ferida. Vegem-lo altra volta en la famosa «Relíquia»:

[...] *Somni semblaria
el temps que ha volat
de la vida mia,
sense les ferides que al cor m'ha deixat,
sense les ferides que es tornen obrir
quan veig que no vessa
ni canta ni plora la font del jardí. [...]*

Dos llibres, més aviat minsos d'extensió, han immortalitzat i popularitzat Joan Alcover: *Cap al tard* (1909) i *Poe-*

mes bíblics (1918). El poeta vol que l'art arribi al poble, que arrelí dins la seva entranya. L'actual himne de Mallorca, *La Balanguera*, n'és una prova fefaent; gairebé tothom la canta, però ben pocs en saben l'autoria. Un altre dels aspectes a remarcar —i a diferenciar de Costa i Llobera— és la interpretació simbòlica i humanitzada del paisatge: així com el de Costa i Llobera és monumental, de pur lirisme, el d'Alcover és més penetrant, més càlid, amb figures, sovint tenyit d'una mica d'enyorança d'un món lluminós que mai més no serà seu. El seu paisatge i la seva paternitat convergeixen una altra vegada en la tragèdia personal en les sis «Elegies» incloses en *Cap al tard*, sis poemes palpitants de dolor i de bellesa, de noble i resignada acceptació de la dissort. «*Poesmes bíblics* —en paraules de Josep Maria Llompart— és una obra de senectut assolada, en la qual es reflecteix la gran resignació superadora, l'alta serenitat final. Segueix passa a passa els textos bíblics, però els dóna una expressió i una forma adaptades a la seva sensibilitat i al seu horitzó emocional.»

Per acabar, em plau recordar que Joan Alcover va presidir en el saló de ca seva (avui patrimoni de l'Obra Cultural Balear) una tertúlia literària memorable on es trobaren les personalitats més rellevants de l'època d'or de la literatura illenca, conegudes com a integrants de l'Escola Mallorquina. ♦

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER Y MASPONS (1892). *Poesía*, Librería de J. Tous, editor, Ciutat de Palma.
- (1980) *Cap al tard*, Les Illes d'Or, 20, Ed. Moll, Ciutat de Palma.
- (1976) *Poesmes bíblics*, Les Illes d'Or, 22, Ed. Moll, Ciutat de Palma.
- (1954) *Ideari de Joan Alcover*, Introducció, ordenació i selecció de Joan Pons i Marquès, Les Illes d'Or, 59, Ed. Moll, Ciutat de Palma.
- COSTA I LLOBERA, Miquel (1935), *Primeres poesies*, Les Illes d'Or, 10, Ed. Moll, Ciutat de Palma.
- (1938) *Horacianes*, Les Illes d'Or, 18, Ed. Moll, Ciutat de Palma.
- (1943) *Tradicions i fantasies*, Les Illes d'Or, 25, Ed. Moll, Ciutat de Palma.
- (1947) *Noves poesies*, Les Illes d'Or, 32, Ed. Moll, Ciutat de Palma.
- (1947) *De l'agre de la terra*, Les Illes d'Or, 34, Ed. Moll, Ciutat de Palma.
- LLOMPART, Josep Maria (1964), *La literatura moderna a les Balears*, Els Treballs i els dies, 2, Ed. Moll, Ciutat de Palma.
- (1964) *Joan Alcover. (La història d'un home)*. Monografies, 2, Obra Cultural Balear, Ciutat de Palma.
- PLA, Josep (1958): Joan Alcover. Dins *Homenots*. Segona sèrie, Obres completes, vol. XIII, Biblioteca Selecta, Ed. Selecta, Barcelona
- RIQUER, COMAS, MOLAS (1986) *Història de la literatura catalana*, Tom 8, Ed. Ariel, SA, Barcelona.